Írta: Mészáros Ádám - Rózsás Márton
2017. május 06. szombat, 07:03 -

# „Rablókkali találkozás" – Juhász Mihály németi plébános feljegyzései Gelencsér Józsiról, a nevezetes somogyi rablóról

*„Habent sua fata libelli"* – a könyveknek is meg van a maguk sorsa. Juhász Mihály plébános, a németi katolikus egyházközség kiérdemesült lelkipásztora 1870. október 31-én, 15 évi szakadatlan szolgálat után nyugalomba vonult. Azaz, mégsem teljes nyugalomba, hiszen ekkor kezdte meg régóta tervezett, 1875-ig tartó, szinte valamennyi európai országot érintő körutazását. Egy nemrég előkerült, naplószerűen vezetett vaskos kéziratos kötet őrzi ennek az utazásnak az emlékét, mely napló utolsó sorait 1875. szeptember 30-án vetette papírra Budapesten. A barna papírkötésű könyv a használtcikk piacon bukkant fel, és onnét került magántulajdonba. [1] A korabeli európai nagyvárosokat egy vidéki pap szemszögéből bemutató érdekes beszámolók mellett, a kötet végén, a 345-384. oldalakon számunkra rendkívüli értékkel bíró feljegyzéseket találhatunk. Juhász Mihály 1855-ig a Baranya megyei Bogdása, majd 1855-1870 között az ugyancsak Baranya megyei Németi (ma Szalánta része) község plébánosa volt. Életében valószínűleg igen mély nyomot hagyott az akkori idők egyik legrettegettebb somogyi rablóvezérével, Gelencsér Jóskával és bandájával történt találkozása. Oly annyira, hogy a leírtakat – az első oldalon található bejegyzés szerint – vélhetőleg csak legbensőbb barátai ismerhették meg, sőt, a naplóban sem találhatunk utalást a szerző személyére! [2]

Környékünket illetően a néprajzkutatás eddig igen kevés figyelmet szentelt a rablók – betyárok – szegénylegények körül kialakult, számos legenda forrásává vált történetek és események összegyűjtésének, valósághű feldolgozásának. [3] A betyárok alakját és tetteit sokszor csak a folklór „görbe tükrén" keresztül - a nép ajkán elterjedt eufernizáló, romantizáló költeményekből és elbeszélésekből ismerjük. A paupers celeratus, azaz a híres szegény lator, mint társadalmi igazságszolgáltató ideológiája egészen Robin Hoodíg visszavezethető, akinek ponyvája a 16. században lett népszerű Európában. [4]

A középkori latorköltészet még félnivaló, veszedelmes alakként ábrázolta a szökött katonákat, bujdosó, fosztogató rablókat. A nemzeti nyelvű irodalmak kibontakozásának valamint a rokokó, a szentimentalizmus és a hősköltészet térnyerésének köszönhetően a latrok, betyárok alakja egyre inkább zsánerfigura lesz, akikről a folklór romantikus, heroizáló hangon szól.

Magyarországon a török hódoltság és a Rákóczi szabadságharc után nőtt meg nagyon a betyárrá lett szegénylegények száma. A korábban fegyverforgatásból élt, földet sohasem

művelő, nincstelenné, földönfutóvá lett vitézek közül sokan adták fejüket erre az életformára. A szökött katonák és a kicsapott pásztorok számára pedig nem volt más lehetőség, mint hogy bandákba verődve, fosztogató bűnözők módjára éljenek. A nép természetesen továbbra is félt ezektől az emberektől, s az első kézből való, helyi történetek bizony elítélő hangon szólnak a betyárok tetteiről. A szájról szájra terjedő, nem első kézből való betyárhistóriák azonban, melyek távolabbi eseményről tudósítanak, már népi hősként és igazságosztóként beszélnek a betyárról, aki csak a gazdagot bünteti meg, és a szegények igazáért harcol. Az emberek bámulják, idealizálják a betyárt, aki nagy tetteket visz véghez, és nem talál legyőzőre, csupán árulás útján tudják – ha tudják – elfogni. Több történet szól a megyehatáron épült csárdákról, s az ott mulató betyárról, akit a megyebéli pandúrok nem foghatnak el, mert az ő asztala már a megyébe esik. Csárdásokról, orgazdákról, betyárokról és pandúrokról szól jelen közlésünk is, ragaszkodva a tényekhez, a puszta igazsághoz.

Ha a betyárokkal kapcsolatosan nyomozunk, és a szóbeszédet, romantizáló szépítgetést, heroizáló túlzást el akarjuk választani a valós tényektől, erősen nehezíti munkánkat, hogy a korabeli sajtó pontatlan információi többnyire csak a szenzációra éhes olvasók hamis betyárromantika iránti igényét elégítették ki, a valós események rekonstruálása pedig sok esetben a levéltári források hiánya miatt csak részben lehetséges. Ezért tartjuk fontosnak az említett feljegyzés közlését, hiszen esetünkben nem többszörös áttételen keresztül ismerhetjük meg az eseményeket, hanem annak szenvedő alanya vetette papírra az átélt kalandot. A feljegyzést tartalmilag két részre bonthatjuk. Az első részben – mintegy bevezetésképpen – leírtakat, azaz a Patkó János (sic!) betyárhoz köthető történeteket hallomásból, illetve a korabeli tudósítások alapján jegyezte le a plébános. [5] Az előadottakban jól tetten érhető az elbeszélésnek az idők folyamán történt átalakulása, illetve torzulása, hisz az események után alig több mint egy évtizeddel a történetből a valós elemek már szinte teljesen eltűntek. [6]

Számunkra a feljegyzés második felében foglaltak az értékesebbek. Az itt elbeszélt események alapján nem csak Gelencsér Józsi és társai személyiségét és gondolkodásmódját ismerhetjük meg, hanem – mintegy az események utóéleteként – bepillantást nyerhetünk a korabeli adminisztráció útvesztőibe, az üldöző és üldözött itt-ott összefonódó, olykor sok megválaszolatlan kérdést felvető érdekeinek világába is.

Mielőtt átadnánk a szót Juhász Mihálynak, tekintsük át vázlatosan a somogyi betyárvilág jeles alakjának, Gelencsér Jóskának rövid, de eseményekben gazdag életútját!

A szigetvári járás Dráva menti erdőségeiben lévő, szokatlanul nagyszámú csárda és zugkocsma felszámolását a megyei nagygyűlések a 18. sz. végétől szigorú, de végre nem

hajtott rendeletekkel mondták ki. Ezek a csárdák megbízható menedéket jelentettek nemcsak a betyárok és szegénylegények, de a velük együttműködő csaplárosok, csavargók, útonállók és orgazdák számára is. A mellettük éjszaka elhaladókat gyakran érte támadás, sőt még a rendre felügyelő pandúrokat is nemritkán puskatűz fogadta odabentről. Ismert „tivornyázó hely" volt környékünkön az 1860-as években a rigóci és a bóki, valamint az istvándi Csillag csárda, a Lanka csárda Lakócsán és a visontai Királyrév csárda. E csárdák gyakran voltak a betyárok és a pandúrok véres összeütközéseinek színhelyei is. Somogy déli részén, Barcs környékén három „jelesebb" banda működött, Kara vagy Zdellár Mihály (Kara Miska), Bergán (Patkó) János és Gelencsér József vezetésével.

Gelencsér Jóskáról nem szövődtek legendák, a nép nem foglalta dalba szörnyű tetteit, melyek őt a legrettegettebb somogyi rablóvá tették. Gönczi Ferenc, a somogyi betyárvilág avatott ismerője könyvében „állatias, durva, kegyetlen" emberként jellemzi, rablásairól és gyilkosságairól levéltári adatok alapján részletes leírásokat közöl, [7] Gelencsér és bandája számára egyre ment nemesembert, papot, kereskedőt vagy parasztot kirabolni és megölni, avagy a postakocsit megtámadni és kifosztani.

A rigóci csárdás négy fia közül ő volt a legidősebb, valószínűleg 1839-ben született. [8] Testv érei közül István és János is többször összeütközésbe került a törvénnyel, végül mindketten akasztófán végezték. Már apjuk is ismert orgazda volt. A Patkó (valójában Bergán Jancsi) - féle banda szétugrasztása után annak életben maradt tagjai nála húzták meg magukat. E banda maradékából, és néhány új emberből szervezte meg Gelencsér a saját csapatát.
[9]

Említsük meg néhány nevezetesebb barcsi és Barcs környéki tettüket. 1863. december 17-én a pálfalusi és a lakócsai pandúrok a Rigóc és Darány közötti erdőben megszorították a Kara Miska által vezetett bandát. A csatában a rablók két pandúr őrmestert lelőttek, a pandúrok viszont egy rablót elfogtak, egyik pedig sebesülten Péterhidára futott, és ott meghalt. [10]

Bergán Jancsi 1863. február 9-én Barcson kirabolta Kremzir Károly kereskedőt, ugyanezt tette Kara Miska 1864. elején Fried Vilmos kereskedővel. A Barcs környéki rablások mellett nem kímélték a megye belső területeit sem, sőt Szlavóniába is át- átcsaptak. Ennyi törvénytelenség láttán az addig sem tétlenkedő megyei vezetés radikális lépésekre szánta el magát. A katonai „talpon álló", azaz rögtönítélő bíróságok hatáskörébe utalták nem csak a rablók, de az orgazdák feletti ítélkezést is. A rögtönítélő bíróságok kérlelhetetlenek voltak. Halálos ítéletnél enyhébbet ritkán hoztak az orgazdákra, a rablókat pedig kivétel nélkül felakasztatták. [11]

Időközben a pandúrok létszámát is növelték, a veszélyeztetettebb területeket pedig katonasággal erősítették meg. Barcson félszázadnyi katonaság állomásozott.

Az intézkedések egyik első eredményeként 1864. áprilisában lecsaptak a rablókkal kapcsolatban álló barcsi és pálfalusi orgazdákra. A rögtönítélő bíróság elrettentő ítéletet hozott: *„Miután az ellenük rögtön bírósági lefolyt vizsgálatból kiderült az, hogy Bergán és Kara rablóknak és társainak ételt, italt, ruházatot és lőport szolgáltattak, sőt azok összejövetelét elősegítették - a rablókkali czimborálkodás bűnében vétkesnek találtatván, a fennálló törvények és felsőbb rendeletek értelmében mindnyájan kötél általi halálra ítéltetnek."*
[12]
1864. április 30-án Pálfaluban, a temető előtti téren egyszerre öt orgazdát akasztottak fel, köztük Gelencsér Jóska öccsét, Jánost. Az anyakönyvi adatok szerint a kivégzetteket az Ó-Dráva partján jeltelen sírba temették.
[13]

Szörnyű események következtek ezután. A *„rigóci csárda ostroma"* néven ismert összecsapás során a pandúrok a banda csaknem minden tagját lelőtték, a csatának a csárdában tartózkodó számos ártatlan ember is áldozatául esett. Gelencsérnek ekkor még sikerült egérutat nyernie. 1864. október 7-én a besúgással vádolt tamási bírót, Hegyi Jánost otthonában lelőtték. Ekkor már egyre jobban szorult a hurok Gelencsér Jóska és társai körül. Miután a banda maradékának egyik tagját saját társa, a másikat a pandúrok lőtték le, a vezér magára maradt. Bajánál átkelt a Dunán és Halason húzta meg magát, várva a vészterhes idők elmúltát. Ez idő alatt a banda egyik volt tagja, Soromfai József saját bőrét mentve, a hatóságok tudtára adta tartózkodási helyét. 1865. január 14-én a gyanútlan Gelencsér Jóskát búvóhelyén meglepték és elfogták. Előbb Pécsre, innét Szigetvárra, majd Kaposvárra szállították, ahol a katonai bíróság május 27-én felakasztatta. A vele kapcsolatban állók közül még tíz halálos ítéletet hajtottak végre.
[14]

**„Rablókkali találkozás."**

Nehogy a könyvnek hátra lévő része üresen maradjon, jónak találtam itt folytatólag, életemből egy episodot felhozni, és illetőleg elbeszélni, noha egyébbre nem is lesz jó, legalább mint hézag pótló meg fog felelni czéljainak. Az ezer nyolc száz ötvenes évek vége felé, valami, álnéven Patkó, valóságban pedig, ha jól emlékszem, Kovács János nevű rabló gyilkos, a' kaposvári Somogy megyei - fogházból megszökvén, és a' szabadban néhány hasonszőrű, és és érzelmű egyénnel csatlakozván, az ország déli részén, nevezetesen pedig Baranya, Tolna, Somogy, és Zala megyék lakóit, gonosz, és vakmerő vállalataikkal folytonosan rémülésben - és pedig több évekig tartották.

Ezen emberek vakmerősége annyira ment, hogy nem csak éjnek idején, hanem fényes nappal is, a' legnépesebb helységekbe betörtek, és a' kit ők maguknak áldozatul kiszemeltek, azt mindenkor egy krajczárig irgalmatlanul kipusztították.

Hogy e mellett a Hatóságok sem maradtak békével, az igen természetes. Volt is üldözés minden oldalról, pandúrok, zsandárok és más, a csend és béke fenntartására szentelt egyének éjjel nappal fáradoztak, sőt utóvégre a' Pécsett tanyázó császári Vadász Zászlóalj is kirendeltetett, kik is hegyen völgyön, erdőségek, és sok mezők közepette utánjárnak, hogy a' gonosztevőket kézre keríthessék. De mindenkinek munkája és törekvése sikertelen volt, történtek ugyan több ízben a' rablók, és üldözőik közt forma szerinti összeütközések, de ilyenkor és mindig ez utolsók húzták a rövidebbet, mert több pandúr és Zsandár esett el a rablóknak jól czélzott fegyvereik által, még ezek mindig kimenekültek, és gaztetteiket azután is folytatták.

Egyébbiránt azon időben általányosan elhírült dolog volt, hogy ezen útonállók rablási vállalataikban általányosan mérsékelt módon, sőt ha szabad magamat így kifejezni, szelíden, és emberségesebben jártak el, és csak ott, és akkor vetemültek nagyobb kegyetlenségekre, a' hol és mikor egyenes ellenszegülést tapasztaltak, vagy ha valakit feladási, és őket elárulási szándékról gyanúsítottak - ilyen esetekben, az igaz, hogy kegyetlenségük határt nem ismert, és ölnek, gyilkolnak irgalmatlanul.

Tényleges példáik szolgálnak mind a' kettőnek bebizonyításán. Ugyan is az elsőt illetőleg: Patkó és társai betörtek egy alkonyat táján Bakonyán, Pécs városának ugy szollván tőszomszédságában, a Plébánoshoz, Gundi Mihályhoz, és ' mint hogy ez lelki éberségét teljesen megtartva, őket egész komoly udvariassággal fogadva, és követeléseiket minden vonakodás nélkül azonnal teljesítette átadván nekik a' mi pénzkészlete volt körül belől tizenkétszáz forintot, ők is a legnyájasabb módon viselték magukat, sőt a' nekik vendégszeretőleg feltálalt vacsorát is jó izüen elköltötték - minek végeztével Patkó még ezen barátságosan tréfás szavakkal vett bucsut vendég szerető gazdájától: „Ne búsuljon semmit a jó

tisztelendő úr, hiszen majd ki fogja ezt is heverni."

Nem sokára ez után beköszöntöttek a' Bakonyának szomszédságában létező Szent Gyenisi Plébánoshoz Spiltiner /?/ Jánoshoz de ehez már éjnek idején jöttek, s' midőn gyertya világ mellett a szobába betódulván fegyvereiket az ágyban fekvő Plébánosra irányozák, ez félig tréfásan, félig komolyan figyelmezteté őket, hogy tartsák félre azt a piszkafát, ők is azonnal, mint színleg kiengesztelődve higgadt és barátságos beszélgetésbe ereszkedtek, és miután a Plébánosnak öt száz forintját, s' ezzel egész pénzkészletét zsebre tették szinte békével, és minden más kicsapongás elkövetése nélkül odább állottak.

Az alább következő esetet annak idejében minden újságlapok is körülményesen leírták. Egy estélyen, melyben Deák Ferenc is részt vett, számos uri vendégek társaságában - rögtön ott termett Patkó is, és milly kedélyesen társalgott valamennyivel, hogy miképp adta vissza Deáknak a' már elkobzott pipáját, midőn ez azt kedves emlék tárgyának lenni kinyilatkoztatá. Sőt mikép adott a' házi asszonynak egy aranyat ajándékba, mint ezt az akkori lapok körülményesen felsorolták.

Mind ezekből, és más itt fel nem sorolható esetekből kiviláglik -, hogy a' magyar szegény legények, ott hol barátságosan fogadtatnak, részükről is hasonló nyájas eljárást tanúsítottak. Ellenben ott, ahol erőszakos ellenszegülésre bukkantak, vagy valakit arról gyanúsítottak, hogy őket feladni, vagy elárulni szándokozkodik, ott már és akkor határt nem ismerőleg kegyetlenkedtek.

Így cselekedtek a' szegény Czapt Godfried – Mozsgói Somogy megyei plébánossal. Az alatt, míg az a' helybeli szám tartónál látogatóban volt, este 9 óra tájban, a' rablók a' plébániába nyomultak, s' midőn a Plébános mit sem gyanítva haza felé tartván, az ajtón őrt álló rablót megpillantotta, hangosan elkezdte kiáltozni: Emberek, segítség! Zsiványok vannak nálam - a házamnál! az őr ráfogván fegyverét, őt ágyékon lőtte, s midőn e lövésre nem csak a rablók, hanem a' házbeliek is előrohantak - a Plébánost már az utsza közepén fekve, a' vérében fetrengve találták. Maguk a' rablók is segítséget nyújtottak a sebesültnek bevitelére, s' mintegy mentegetőzve a megsebesítettnek azon szemrehányást tették, hogy miért csapott lármát, ha halgang marad, semmi bántódása sem lett volna. A szegény pap másnapra szörnyű kínok közt kiadá lelkét.

Még irtózatosabb kegyetlenséget követtek ezen rablók Bogdásán, Baranya Megyében, hol magam is 1855-ik év végéig mint Plébános laktam.

Ezen helységben, két községbeli lakost, öreg Papp Jánost és ennek fiát, szinte Jánost, keresték fel a' zsiványok egy nyári alkonyatkor leginkább azon szándékból, ezek árulása folytán lettek a' zsiványok néhány nappal azelőtt ugyan azon helybeli Rector házánál a' pandúrok által meglepetve, és eggyik közülük agyon lőve, míg a' többi szerencsésen elmenekült.

A Rablók az említett két Papp Jánosnak előbb kéz ujjaikat hasogatták fel, azután kivezetvén őket az útszára, ott mindkettőt agyon lőtték. Minek teljesítése után a' helységen végig vonultak – fegyvereiket ki sütögetvén, és a' lakósoknak hangos kiáltással meghagyván, hogy senki se merészelje háza küszöbét átlépni, mert rögtön agyonfog lövetni: Természetes, hogy az emberek, csak ablakaikon Keresztül, és a' kapuhasadékókón át nézték a rablók elvonulását.

Hasonlóan cselekedtek a' rablók egy Görösgali /:Somogy Megyei:/ polgár emberrel, ezt is azon feltevésből, hogy az őket elakarja árulni, saját házában agyon lőtték.

Mind ezen, és más, általam most fel nem sorolható események, bennem legalább, azon eszmét érlelnék meg, hogy ezen gonosztevők elől nincs menekvés, és hogy azt, akire ezen rablók rátörnek, vagy csak rátörni magukban elhatározzák, semmi nemű hatalom és semmi nemű Hatóság sem képes ezen veszélytől megóvni, és megmenteni. Minél fogva, az elválló pillanatban, midőn engem is ezen veszély megközelített, teljesen megfeledkeztem arról, hogy az említett Hatóságok közbenjárását hívjam fel segítségemül, hanem inkább ön magamból iparkodtam kimeríteni azon módokat és eszközöket, mellyekkel a' bajt magamról elhárítandó voltam.

Az eddig felsoroltakat, ámbár semmi nemű közvetlen viszonyban nincsenek, s nem voltak az én alább megírandó esetemmel, még is szükségesnek tartottam felhozni, hogy ez által saját kalandomat nagyobb világosságba helyezzem.

Még egyszer Patkó magaviseletéről. Ugyan ezen idő tájban Sumonyban, Baranya megyében az uradalmi Ispány nagyobb szerű vadászatot akarván adni, a' többi meghitt vendégei között volt Két Úr, a' kik éppen azon községben laktak, amelyben én is hivataloskodtam. Bálovits Ignácz eszterághi Ispány - és Zombory Pál szaláncai Jegyző. Ezen urak vadászat után este az ispányi lakban lefekvés előtt még egy kis ferbli pártit rendeztek, és midőn szép csendesen - amúgy kicsinyben, mint mondani szokták, jádszanak, egyszerre csak közibük esik, mint a farkas a' mesében, Patkó - tetőtől talpig felfegyverkezve. Hogy a' hattalmas Nimródoknak a

vadászat, és éveik által felhevült vérük azonpercben jéghideggé vált, azt ők maguk is bevallották, de fegyver után nyúlni, pedig ott volt mind a' falhoz támogatva, egyiknek sem jutott eszébe. Patkó azonban a legilledelmesebben viselte magát, az első szó, amellyet kiejtett volt, a' házi gazda után tudakozódni, 's midőn az Ispány előállott, kérem, úgymond szíveskedjék kocsiját és lovait, kocsisával együtt egy kis időre rendelkezésünk alá bocsátani, s legyen megnyugodva, mert nem sokára mind sértetlenül fog visszaérkezni. Ezután különféle dolgokrul beszélgettek - a többi közt Patkó neheztelésképpen felemlíté, hogy őtet olly tüzesen üldözik, hiszen úgymond, ezzel azért czélt nem fognak érni, mert ha engem el is tesznek a' láb alul, csak hamar fog találkozni más, a' ki helyemet elfoglalandja, mert, úgymond terem az ember mindenre, mint a' fűszál. És erre teljes illedelemmel bucsut vett mindnyájától, és ó csoda, a pénzt mellyet a' jádszók ijedtükben az asztalon szétszórva hagytak, még csak figyelmére sem méltatta. Ebből látszott, hogy neki is voltak bizonyos emberei, kiket áldozatául kiszemelt, a többit békében hagyta. De valamint mindennek a' világon, ugy Patkó János garázdálkodási szereplésének egyszer vége lett, de hol, és mikor veszett el, soha sem jött köztudomásra, annyi mindenesetre gyaníttatott, hogy egyikben az összeütközések között megsebesíttetvén valamellyik czinkos társánál titokban ápolást nyert, a' ki által azután, midőn meghalt, szinte olly titokban elis temettetett.

Azonban Patkónak letűnésével a' rablások még sem szűntek meg, mert éppen ugy, mint Patkó maga megjósolta, találkozott ismét ember, ki a' vezérséget magához ragadva, alárendelt társaival a gonosz játékot tovább is folytatta - és ez így tartott folyvást egész 1864-ik évig, midőn a' rabló bandának feje valami Gelencsér Jósi Somogy megyei fiatal legény lett, ki negyed magával azon vidéket is meglátogatta, a' mellyben és laktam, és a kivel azután, mint alább elbeszélem, nekem is volt találkozásom.

1864-dik év Április 14-én csötörtöki napon negyed nyolcz óra tájban bementem a tőlem csak másfél órai távolságban fekvő Pécs városába. Végezvén dolgomat délután két órakor ismét vissza haza tértem. Midőn az udvarban megállapodtam, láttam cselédemet a' kocsi felé közeledni, de olly feldúlt arczvonásokkal, hogy magam is megrémülve felkiálték - az Istenért, csak nem ért valami nagy baj benneteket azóta, hogy oda jártam? De ő szólni sem mervén, csak arra kért, hogy mennék be a házba, és ott fog felelni. Felelt is azonnal, a' mind bementünk, és elmondá: miszerint mindjárt reggeli eltávozásom után néhány perczre, hír jött a szomszéd eszterághi pusztáról, hogy az annyira elhíresült rabló banda oda megérkezett, és hogy ezen emberek azt izenték volna, hogy este felé engem is megfognak látogatni. Az egész előadás olly határozott, és a valószínűség is olly nagy volt, hogy az egész dolgon egy perczig sem kételkedtem, de természetesen aggodalmam és rémülésem is azon mértékben nevekedett. Mit csináljak? ez volt az első kérdés, melyet magamhoz tettem, felülni a készen álló kocsira, és vissza hajtani Pécsre, ez volt véleményem szerint a legüdvösebb lépés, mellyett ezen setben tehettem. Igen, de hát a hivatalos teendőket ki fogja napokonát, vagy órákonát helyettem elvégezni? S azután, Pécsett sem maradhatok mindig, egyszer csak vissza kell jönnöm, már pedig ki biztosít engem, hogy a rablók, ha már egyszer elhatározták, hogy engem megraboljanak, nem fognak a hetek vagy hónapok múlva is az tájon ismét megjelenni, s gonosz szándékjokat rajtam teljesíteni?

A másik gondolatom az volt: hogy bevárom itt a rablókat, akár hogy is fog a dolog véget érni. Igen, de ezen esetben ismét mennyi félelem, mennyi rettegés fogja dúlni keblemet azon perczig, míg a várt vendégek megérkeznek, mert akár jönnek, akár nem jönnek, nekem egész éjjel egészen felöltözve ébren kell maradnom, hogy az első jeladásra, azonnal teljes készülettel léphessek elő. – Mert ezen esetben , és ezen emberek ellen ajtókat bezárni, kapukat lelakatolni , csak annyi volna, mint egy dühös vad állatnak csekély és gyenge nádkerítést felállítani, át törekednek minden akadályon, s ilyenkor dühösségek még inkább fokozódott.

A legczélszerűbb, sőt egyedül alkalmas és sikeres lépcső lett volna ezen esetben, rögtön jelentést tenni az illető Hatóságoknak, s ezekre bízni minden további teendőt. – Igen, de éppen ezen eszme, ezen gondolat volt az, melly ezen alkalommal távolabb volt tőlem, mint ég a földtől – minden csak ezen gondolat nem jött eszembe. A dolog hihetetlennek látszik, de én akkép magyarázom ezen feledékenységem, vagy ezen észbe nem jutást, hogy azon gondolat mikép a zsiványok elől nincs menekvés, és ha az embert semmi hatalom vagy hatóság sem képes ezek ellen biztosítani – ezen gondolat, vagy is inkább ezen meggyőződés annyira elfoglalta minden eszmélő tehetségemet, sőtt hogy ugy fejezzem ki magamat annyira rögeszmémmé vált, hogy a Hatóságokra , mint valami külsegítségre reá sem gondoltam, s minden lelki és testi erőmet oda irányoztam, hogy hogy ön magamból, és önmagam által szerezzem meg azon eszközöket és módokat, mellyek alkalmasak lesznek engem ezen bajból kiszabadítani.

Végre a sok tűnődés és tépelődés után egy gondolat villant fel agyamban, mellyet azonnal megragadtam, és ki is vittem, és ezen gondolat az volt: elmenni, és a zsiványokat saját tanyájukban felkeresni, és ott a dolgot velük ugy amint lehet, elvégezni. Mert psychologiai - lélektani elvből kiindulva, így okoskodtam: ha én lepem meg előbb a rablókat, ezek, ha nem is rendkívüli, de bizonyosan szokatlan eljárásom által annyira elfogom őket kábítani, és rendes gondolkozásmódjukból ki forgatni, hogy minden rossz szándékukról, és megtámadási terveikről meg fognak feledkezni s számításomban egy cseppet sem csalatkoztam. Azon perczben tehát a' mikor ezen gondolat eszembe jutott, köpenyemet nyakamba akasztva, és zsebjeimet szivarokkal megrakva útnak indultam, és olly sietséggel mentem hogy nem egészen tíz perc alatt a pusztai épületnek tágas udvarában találtam magamat. Itt egyenesen az ispányi laknak tartottam, a' hol az ispányt Bálovits Ignátzot, nejét, és férjhez menő leányát egygyütt találtam, mélly, és bus, mint nekem tetszett legalább, gondolataikban elmerülve. Jó estét mondván nekik, belépve hozzájuk – Mi újság van, Önöknél? Semmi, feleié az Ispány, de ezen „semmi" olly jelentőség teljes volt, hogy minden, nálomnál kevésbé elfogult, és felizgatott ember is, azonnal az ellenkezőt következtethette volna. Dehogy nincs, mondám én, sőt igen is van és szomorú újságoknak kell itt lenni, mert én csak ez előtt egy pár óra negyeddel értesültem az iránt, hogy a rablók itt Önök környezetében ütötték fel tanyájukat és mitöbb azon szándékot táplálják, hogy engem estére meg is fognak látogatni. Erre az Ispány bevallotta, hogy igen is itt vannak a zsiványok, és pedig már tegnap este óta, de mi, ugy sem merünk megmoczanni, mert mindnyájunkat legyilkolnak, most javában vigadoznak, ma már a' harmadik bárányt vágatták le, és a bort is szünet nélkül hordatják.

Erre én folytatólag kérdem az Ispányt ha vajon van e tudomása a felől, hogy engem is ki

akarnak rabolni? Erre ő bizonyos és határozott feleletet nem adhat, úgymond, de nem hiszi, hogy a gonosz emberek ezen szándékban volnának. Az Ispány nem hiszi, de nem is tud semmi bizonyosat – én pedig teljes világosságot és bizonyosságot akarok szerezni magamnak, mert ezen hullámzatos állapot rosszabb ezer halálnál. – Hányan vannak, kérdem végre négyen, felelé. Hogy hívják a' banda vezetőt? József, monda már az Ispány és hol ütötték fel tanyájukat? A számadó juhász gazda lakásában – volt az Ispány utolsó felelete. Jól van, mondám, elmegyek, felkeresem őket és reménylem, hogy járásom nem lesz sikertelen. Erre az Ispányné hozzám fordulva: az Istenért monda, ne tegyem ezt, mert életemmel fogok adóztatni. Igen bizony, talán csak ember hússal élnek ezen szegény legények, hiszen a legvadabb állatokat is meglehet szelidíteni, miért ne lehetne ezeket az embereket is józanabb útra téríteni? Ezeket mondva az Ispányéktól elbúcsúztam, és a' jelzett juhász lakása felé ballagtam.

A juhászi lak küszöbéhez érve, láttam ott a' tűzhely körül három egyént ácsorogni. – Jó estét, mondám nekik, talán csak fáztok, hogy ugy körülfogtátok a tüzet? Igen is fáznak, feleié az egygyik – mert hűvös van. Egy pillantás reájok elég volt arra, hogy külsejöket, ugy míveltségöket szoros vizsgálat alá vegyem. Az első, aki szóllott - közép termetű, barna hajú és jól ápolt tömör fekete bajuszú mint egy 26 éves legény volt, fekete tüzes szemei nem annyira vadságot, mint inkább határozott elszántságot, és törhetlen merészséget árultak el. Ruházatja fekete, zsinóros magyar dolmány – rövid, de bő és tágas patyolat lábra való, és jó borjú bőr csizma volt, fején kis pörge magyar kalapot viselt. A második, egy szőke hosszú lábú de rendkívül vékony testű és tagú körül belől 19 éves legény volt – pisze, és a' hegyén kissé felfelé meghajlott orra, egész arczkifejezésének némi kellemetlen és visszataszító jellemet kölcsönzött, szóval mint mondani szokták – impertinens pofája volt. Ruházatja egészen hasonló volt az elsőjéhez. – A harmadik egy zömök, a közép termeten aluli – mintegy negyven éves ember volt, rajta semmi zsiványos, vagy betyáros nem volt látható, hanem ruházatja, melly egy fehér bárány bőr sapkából, rövid derékig érő birka bőrből készült ködmönyből, valamint hosszabb, de egyszersmind keskenyebb házi vászonból varrót lábra valóból, és, ha jól emlékszem egy pár bocskorból állt, mondom tehát, hogy ezen ruházatja, szinte valóságos baranyai parasztot árult el.

Ezen vizsga után, melly csak egy pillanat műve volt, tudván azt, hogy az illyenféle emberek igen is gyanakodók, és a' világért sem szívelik meg hogy akár mellyik társuk valakivel egyedül és titkosan beszélgessen - mindjárt beköszönésem után azt kérdeztem, hogy hol van a negyedik , vagy is a' Józsi, mert valami belső sugallat folytán azonnal észre vettem, hogy az előttem lévő három egyén közül egyik sem az igazi vezér. Mire csak egy jobb oldali ajtóra mutatván értésemre adták, hogy ott azon szobában van, – én nyers és határozott hangon kiálték neki: jertek utánnom – és benyitva az ajtót – „Jó estét Józsi" szavakkal beléptem. Az általam megnevezett, ki beléptemkor, egy nagy juhász bundába burkolva, s könyökével az asztalra támaszkodva ott ült egyedül maga a' szobában, be köszönő szavaimra hirtelen felugrott, és néhány lépéssel hozzám közelebb jött. Szép egy ifiu legény volt, véleményem szerint alig 25 éves inkább kicsiny mint nagy – de vékony és karcsú termetű ember, arczvonásai a' legszabályosabbak – fehér arczbőre, szőke haja – kicsiny – és inkább veress,

mint szőke bajusza kellemes nyugalommal szolgálhattak minden szemlélőnek, nekem pedig, éppen ezen körülmények ujj erőt és bátorságot szereztek.

Józsi, így kezdem hozzá intézett beszédemet, miközben a' többi rabló hátam mögött állapodott meg, – én az ide is meglátható szomszéd Némethi helység plébánosa vagyok, csak néhány perczel ez előtt vissza jöttem Pécsről megtudtam, hogy ti itt a' pusztán tartózkodtok, és mi több, még azt is, hogy szándékotokban áll engem ma estére meglátogatni. A czélt, és okot, melly miatt engem meglátogatandók valátok, magad is elképzelheted, hogy teljesen ismerem, mert jól tudom, hogy ti csak pénzt kerestek, azonban éppen ez az, a mi miatt titeket felkerestelek, és a mi miatt veletek személyesen akartam beszélgetni. Tudjátok meg tehát, hogy nekem pénzem nincs – nem rég vettem egy házat az anyám számára Pécsett, s ezen vételre adtam ki minden pénzemet. Ti tehát, pénz kaphatás végett hozzám jövén – természetesen megcsalatkozattok volna, mert tőlem ezt semmi módon ki nem kerülhetettvén. – Azonban azt is előre láttam, hogy ti nálam megjelenvén, s szavaimnak hitelt nem adván, engem a' legirtózatosabb kínzásoknak alája vetendők valátok – minél fogva csupán csak azért, hogy ennek elejét vegyem, és veletek előre tudassam, hogy hozzám ezen czélból hiába fáradoznátok – jöttem ide hozzátok – itt vagyok tehát, minden félelem és rettegés nélkül, de egyszersmind felkészülten várva, hogy mit fogtok határozni irányomban – az az hogy hisztek e szavaimnak, vagy ellenkező esetben akartok e valamely keményebb módokhoz folyamodni? Hogy én mindenre el vagyok készülve, azt éppen azon körülmény is bizonyítja, hogy itt köztetek vagyok.

Ezen egész beszédem folyama alatt, a rabló kire merően néztem mindig, egy perczre sem ütötte fel szemét, hanem azokat földre szegezve, s mint látni véltem, a' legnagyobb figyelemmel hallgatva, állott előttem. Végezvén beszédemet, ő egyszerre felemelte fejét, s akkor sem reám, hanem a' szobában körül nézvén ekkép kiáltott fel: „Még így se jártam soha – mások bújnak, futnak előlem, az úr meg ide jön, és személyesen felkeres engem, ezt már csak ugyan érdemes volna az újságba ki tenni." Meglehet, mondván neki, hogy idővel ez is megeshetik – de most én egyenes feleletet kívánok tőled, az az: határozott bizonyosságot akarok kapni szándékotok felől, hogy én is meglehessek nyugodva. Mire ő azt felelé: Uram, legyen megnyugodva, az illyen embereket mi nem szoktuk háborgatni. Emberem vagy, mondám neki, most tehát szent a békeség köztünk.

Erre mind az öten körül ültük az asztalt, és elővévén szivaraimat, azokat köztük felosztám. A társalgás ezután, igen élénk és kedélyes lett. Ők elbeszélték sokféle kalandjaikat mikép védelmezték magukat egy ház tetején – vagy inkább padlásán – több körül álló csendőrök ellen, mikép sikerült a' házfedélen eszközlött résen által menekülniök. Maguk mutatták szinte a tabi (Somogy megyei) plébánostól elvett dupla puskát, ezen ember, monda többi közt, Gelencsér Józsi, nem akarva előadni pénzét, s mi bizony ezért egy kissé keményen elbántunk vele, míg végre azt  nem mondotta, hogy pénze a' – Por Cassában – [15]  (Gölöncsérnek tulajdon szavai:) van, s ekkor békét hagytunk neki, de puskáját elhoztuk.

Mindegyik közülük elmondotta nevét, születése helyét, sőtt még vallását is. Érdekes a többi közt az általam feljebb leírt barna legény nyilatkozata. Ezek ketten, t. i. a fiatal nyúlánk magas legény és a' kis zömök baranyai paraszt kálvinisták, – de mi ketten, ő és Gelencsér Józsi pápisták vagyunk – s böjti nap a világért sem ennénk meg a húsételeket. Azt elhiszem, mondván én neki, de emelett azután raboljátok és nyomorgatjátok az embereket. Jajj, de hát nekünk is kell egy pár garas, volt rá a felelet. Erre azután, látván hogy ők előbbi mondásomat minden megindulás nélkül meghallgatták, bátorságot vettem magamnak hasonló értelemben tovább beszélni. S ezért folytatólag mondám: hogy hát miért nem mondanak le ezen nem csak ártalmas, hanem ő reájok nézve is veszedelmes életmódról, hiszen a' korsó addig megy a' kútra, míg eltörik, őket is előbb utóbb kézre fogják keríteni. Ezen szavaimra csak a' barna fiu felelt, a többi nem csak meg nem indult, hanem a' legnagyobb közömböséget mutatta. Én nem tehetem, volt reá a' felelet, mert én szökött katona vagyok, és ennél fogva én nyugodalmas, és háborítatlan életre soha sem adhatom magamat, hanem azt is fogadom, hogy engem élve el nem kapnak, – mert és ekkor kigombolva dolmányát, a nyakáról bőr szalagon lelógó pisztolyt rántott elő, s ezt mellének szegezve, előbb fog ez, ugy mond ide elsülni, mint hogy engem elevenen kézre kerítsenek.

Mit látván, meggyőződtem a' felől hogy itt minden prédikációm hasztalan, másra fordítám a' beszédet és hogy pénztelenségemről még jobban meggyőzzem őket, elmondám nekik, milly nagy szükség uralkodik most tavaszal a' plébániai nép között, és hogy majd kenyérre majd takarmány beszerzésére naponkint kell népemnek pénzt előlegezni, s hogy az a'mi kevés van ezen szükség fedezésére mind reá megy – mert egymás után jönnek hozzám horváth halgatoim, és : dajte Gospodine – [16] hajtogatják füleimbe. Erre a' barna fiu azonnal beleszólt szinte horváth nyelven, mondván hogy ő is horváth – és ki és miféle vagy ? kérdem tőle – erre a' nevét is megmondá – de én ezt már elfelejtettem – a lakócsai tisztek kanászának a' fia. Ekor jutott eszembe, hogy Bogdásán lakomban többször volt alkalmam a' tiszti lakók közül apját is látni, és megis nézni.

Végre az idő annyira előhaladván, hogy gyertya világot kellett behozni, én még csak azon egyre figyelmeztettem őket, hogy legalább a' vidékről távozzanak – mire ők ugyan semmit sem feleltek, de később a Juhász gazda előtt törtek ki – ekképp fejezvén ki magukat: mit parancsol nekünk ez a' pap. Mi köze hozzá akár hol is vagyunk. Mi ő nekünk nem urunk! Ezekből csak azt a' következtetést vontam le, hogy én akkora tekintélyt szereztem magamnak előttük, hogy szemembe mit sem mertek szólni, hanem csak hátam mögött duzzogtak és panaszkodtak. Midőn ott hagytam őket – Gelencsér Józsi egész a' konyha ajtóig kikísért, és ezen szavakkal bocsátott el: Uram semmit se szóljon senkinek ittlétünk felől, mert életébe kerülhet. Ebből azután eleget értettem. – Fel kell még említenem, hogy az alatt még a rablókkal mulattam, az Ispány is bátorságot kapván közibénk jött, és egy darab ideig részt vett a' társalgásban.

Én haza térvén, természetesen néma maradtam mind azt illetőleg, a' mit eddig tapasztaltam. A dolog azonban még sem maradt titokban, minek következése lett, hogy néhány napra reája egy – Szalántán a jegyzői lakban megjelent zsandár hadnagy által felszólíttattam, hogy az eddigi eseményekről neki hiteles számot adjak. Fel is vett ő egy úgynevezett „Protocollt" [17]
mellyet, az én aláírásommal ellátva magával Pécsre elvitt.

A protocollum felvétele után ötöd napra a járás főbírája Förster Béla tudtomra adta, hogy ő felsőbb meghagyás folytán kénytelen felettem ítéletet hozni. És ezen ítélet miből fog állni? kérdem tőle: vagy négy száz forint pénzbírság, vagy négy évi fogság. És miértez, kérdem tovább. Mert létezik, úgymond egy rendelet, mellynek folytán mindenki a rablókkal bár minő érintkezésbe jövén ha ezt bizonyos határidő alatt feljelenteni elmulasztja – ha bár bűn nem terheli, a nevezett bírságban elmarasztalandó. Az tehát, hogy én harmadnap a' rablókkali találkozás után a kormány biztos – és megyei Főnöknek Szalay Nikodémnek az egész eseményt saját szobájában elmondám, s ő nem csak semmi kifogást nem tett, hanem, a' mint ő maga monda, az egész tragi-comicus historin felette jó ízűen nevetett, nekem mit sem használt, mert már késő volt.

Az ügy előleges megvizsgálására Bartos Lajos megyei Esküdt küldetett ki, mellynek teljesítése után Förster Béla főbíró az ítéletet meghozta, de nem négyszáz mint maga mondta előbb, hanem azon alaki axióma folytán: Lex in codice, favor in judice – [18] Tekintve az enyhítő körülményekre csak 50 forint erejéig marasztaltatott el, és mi több ezen baráti tanácsot adta, hogy keressem fel a' megyei főnököt ki fel van jogosítva az ítéletet megsemmisíteni. Ennek következtében elmentem Szalay kormány biztoshoz, de mindjárt első szavaiból kivettem, hogy már reája is bizonyos oldalról pressió gyakoroltatott, és felhagyván minden további szorgalmazással, egyenesen a' főbíróhoz siettem, és a megítélt ötven forintot lefizettem.

De a' becsületes ember ezen még nem akart megnyugodni, hanem igazi barátságos rábeszéléssel sürgette, hogy adjak be még egy felfolyamodványt az akkori Ország közjegyzőjének Pálfy grófnak – biztosítván engem a' felől, hogy ez a bírság pénzt vissza fogja adni. Elfogadtam a' baráti és jó szándékból eredt tanácsot – és a rögtön elkészített apellátát a főbírónak azonnal át is adtam. Az apelláta felterjesztése után fél évre jött meg végre a válasz Pécsi Demeter aláírással, mellyben azon tekintet, hogy én már állásomnál fogva is a rablókkali czimboráskodással nem gyanusíttathatok, a letett összegből 25 forintot nekem visszaadatni rendeltetik, a' többiről nem szól a chronica. Azonban a nekem vissza ítélt huszonöt forintot sem vettem fel – hanem megírván a' felvételről szólló nyugtát, azt Förster Béla főbírónak átadtam azon kéréssel, hogy a' mondott összeget adja át Bartos Lajos esküdtnek, aki még a' vizsgálati fáradságáért semmi jutalmat nem kapott.

És így ért végett ezen, előttem mindenkor emlékezetes kaland, melly azonban még gyászosabb módon is végződhetett volna, ha történetesen épen az idő alatt, míg én bent a' szobában mellyből csak egy kijárás volt a konyha ajtón, a' rablókkal mulattam, a házat a csendőrök körül fogják, mi ha nem is történt meg, de megtörténhetett volna. És ekkor vagy a' zsiványok vertek volna agyon, azon gyanúból, hogy én árultam el őket, vagy ha ezek megkímélnek, az ablakon belövöldözendő csendőrök golyóinak eshettem volna martalékául. De ha a két eset közül, mindegyikből megmenekülök is, akkor is a' német monda szerint: Mitgefangen, Mitgehangen – Brrr... [19]

A mi pedig a rablóknak állítólagos izenetét illeti, miszerint ők előre tudatták volna, hogy engem az nap este megfognak látogatni, csupa koholmánynak valósult be később. Ugyan is egy némethi munkás, ki az eszterághi pusztán az nap dolgozott, és megtudván a rablók ott létét, erről a' helységbe huzakozott, egyszersmind azon véleményét is nyilvánította, hogy a rablók valószínűleg a' plébániát is fel fogják keresni. S' ezen véleményét a' megijedt cselédem nekem mindjárt valóság gyanánt terjesztette elő. De a rablók nagyon is fennakadtak azon, mikor én ezt tudtokra adtam, nevezetesen Gelencsér nagy bosszúsan kijelentette, hogy ők bizony soha és senkit nem értesítenek előre jövendő megjelenésükről.

Ahogy a' rablók mit sem adtak abbeli felszólításomra, miszerint legalább abból a' tájból távozzanak el, azt mindjárt másnap, pénteken világosan bebizonyították. Ugyan is a' mondott napon esteli 7 ½ órakor, tehát még elég világos időben saját községünkbe betörtek, és abban egy gazdag sertéskereskedőt felkerestek – kinek azonban sikerült néhány perczel előbb összes pénzével együtt az utczára kiszökni, mintahogy a' háznak ellenkező oldalán fekvő kertjének végéről közeledő fegyveres csoportot még jókor észrevette. Minek következtében a' rablók csak néhány forint ezüst pénzt és egy két pár fehér ruha neműt vehettek el. A megmenekült kereskedő azonnal fellármázta az egész falu népét, melly nem is késett a' rablók által megszállott ház körül összecsoportosulni – de természetesen csak illő távolságban, mert az utsza ajtóban álló egyetlen fegyveres őr, elégséges volt arra, hogy egy egész község népét egy lőtávolságon kívül tartsa magától. Sőtt másnap hallottam, hogy többen csupa kíváncsiságból a' ház háta mögé vonultak, hogy legalább valamit lássanak, vagy haljanak a' házban lejádszott drámából – nem pedig azért, hogy a' rablókat kézre kerítsék. Nem is féltek ezek semmit is, mit azzal is bebizonyítottak, hogy végezvén bent a házban, kint az udvaron vagy 5 diadal lövést sütöttek ki fegyvereikből, és csak azután távoztak el.

Néhány napra reája kiderült, hogy a' rablók vezetője volt egy eszterághi pusztai béres, ki nem csak községünket, hanem ennek lakóit is különösen azon kereskedőt is jól ismerte, kihez a' rablók először betörtek. Miért is az említett béres üldözőbe vétetvén néhány napig a szomszédos csalitokban rejtegette magát,

végre a csendőrök által utoléretvén, midőn futni akarna, egy csendőrtől ágyékába olly szurony döfést kapott, hogy néhány óra múlva belehalt.

Találkozásunk utáni harmadnap azaz szombaton a' szomszéd telegéri molnárt keresték fel és ettől három száz forintot raboltak el, melly pénzt a' molnár csak iszonyú megkínoztatása után adott ki.

Az utána való napok egyikén a helységünktől elég egy órai távolságban fekvő Görcsöny faluba mentek, s ott a' plébános Josics Flóriánt, minthogy tíz forintnál többet nem adhatott nekik, (mert valóban nem is volt neki több) kegyetlenül elkínozták, s azután a' tíz forintot a földhöz csapva, és ott hagyva eltávoztak. Végre lementek Vaiszlóba, tőlünk mintegy három órai messzeségben, s miután az oda való zsidót kirabolták volna, vidékünkből, és Baranyából is egészen eltávoztak.

Ezek után még Somogy és Tolna megyékben folytatták egy darab ideig rakonczátlankodásukat, míg végre, reájuk nézve is megjött az óra, mellyben végkép elpusztultak.

Nem sokára azután, hogy a' rablók vidékünkből eltűntek, hírülvettük, hogy az általam köpczös - baranyai paraszt formájúnak leírt rablót a mecskei (Baranya megyei) erdőben halva találták. Általányos volt a gyanú, hogy saját társai által lett meggyilkolva.

A másik, t. i. a' fiatal, nyúlánk, impertinens arczu rabló valahol Somogy megyében üldöztetése közben egy szöllő hegyi présházba húzta meg magát, honnét ki lövöldözvén sokáig függiben tartotta a' ház körül állott csendőröket, még végre egy jól czélzott golyó által ugyanott bent a' présházban földre teríttetvén, rövid idő alatt meghalt.

A harmadik, vagy is a' lakócsai barna Gyuri az általa megjósolt módon végezte életét. Mert, szinte Somogymegyében, közelebbről üldöztetvén, egy házba menekült, s ott hosszabb védelem után megsebesíttetvén, midőn látta, hogy többé el nem menekülhet, saját fegyverét szájába sütötte el, és ez által rögtöni halált okozott magának.

Mind ezek után Gelencsér Józsi magára hagyatva, egy darab ideig egyedül lappangott, míg végre, mint mondák, Pécsen át Mohácsra jutott, s ott fegyverét a' Dunába vetvén, a Dunán átkelt és Kunságban Halas táján juhász bojtárnak elszegődött. Meglehet, hogy még idővel becsületes ember vált volna belőle, ha rejtek helyén, és álnév alatt békeségben maradhat, de a' Nemesis mást végzett felette. Ugyan is valami Soromfai nevű régiebb bandákból egyedül fennmaradt, de azért még folyvást üldözött rabló, megunván vészteljes kalandozásait, a' szigetvári járásbírósághoz be izent, hogy ő Gelencsér Józsink hollétét felfogja fedezni, ha saját személyére amnestiát kap. Hosszabb tusakodás után, végre meghalgattatott, és ő egy átöltözött csendőrrel útnak indulván, a' semmit sem gyanító Gelencsért épen, mint mondák, az akol udvarában meglepték, s megragadván őt összekötözték. S csak is így sikerült őt élve megkapni, különben, mint tudva volt, ő is önmagát kivégzendő volt, ha a közeledőket előre látta volna.

Vissza hozták tehát Gelencsér Józsit, és pedig Pécsen át Szigetvárra, onnét Kaposvárra beljebezték, a' hol is, talán fél évig tartó kínos, és gyötrelmes vallatások után, már inkább holtan, mint elevenen a' bitófára felfüggesztették. A szerencsétlen ifiu mind a' mellett, hogy illy gyászos véget ért, nem mondhatok egyebet: mind hogy nyugodjék békeségben.

Mielőtt letenném tollam, legyen szabad még egy rejtélyes talányt, mindenkinek tetszése szerinti megfejtése végett ide iktatnom.

Ugyan is az elmondottakból kétségtelenül kiviláglik, hogy az Ispány és Juhász számadó is épen ugy voltak érintkezésben a' rablókkal, mint én is, sőtt ők még nagyobb mértékben mint én, mert én csak pár óráig mulattam velők, a fent említettek ellenben csak nem két egész napig a' rablókkal, ugy szólván, együtt laktak. És még is, ezeket még kérdőre sem vették, mintha ők azon idő alatt, míg a' rablók náluk tartózkodtak, nem is Eszterághon, hanem valahol Chínában lettek volna, és csak egyedül engem tartottak érdemesnek arra, hogy a' darab lejádszatása után, még a színpadot is én seperjem ki – Rebus – Meg kell még említeni, hogy a meghatározott időbeni feljelentést a fentebbiek épen ugy elmulasztották mint én is teljesíteni." [20]

**Irodalom:**

BERTA GYULA: Betyárok, hóhérok, börtönök Somogyban. Kaposvár, 2002. 1–408.

BERTA GYULA: Somogyország pandúrjainak története 1766-1884. Kaposvár, 2002- 1–318.
GÖNCZI FERENC: A somogyi betyárvilág. Kaposvár, 1944.
KANYAR JÓZSEF: Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Kaposvár, 1967.
KÜLLŐS IMOLA: Betyárok könyve. Budapest, 1988.

**Forrás:**

Somogyi Múzeumok Közleményei 18. Kaposvár, 2008. 251–260.

---

[1] A kötet 389 számozott, beírt oldalt tartalmaz, a merített papírlapok mérete 22. 5x14. 3 cm.

[2] A szerző személyének kiderítéséhez Zagorácz István, szalántai esperes úr nyújtott értékes segítséget, melyet ezúton is köszönünk.

[3] Máig a legjobb feldolgozás e témában: Gönczi 1944. Újabban igen részletesen ugyanerről: Berta 2002.

[4] A 13. században élt angol hős története csak mintegy 300 évvel később, a romantikus ponyvairodalom hatására lett Európa-szerte ismert és kedvelt történet.

[5] Ezen a néven két betyár, Patkó István és János (valójában Csorba István és Bergán János) működött, nevük és legendájuk a folklórban, a népi emlékezetben Patkó Bandi apokrif személyében fonódott össze. Csorba „Patkó" István 1862-ben, a pandúrokkal vívott tűzharcban halt meg, Bergán „Patkó" Jánost 1864-ben lőtték agyon a pandúrok.

[6] Példa erre a Deák Ferenc kirablásáról előadott és Patkónak tulajdonított eset, holott azt Hajnal Jancsi követte el. Lásd még: 9. sz. jegyzetnél

[7] Gönczi 1944, Berta 2002, 250-260.

[8] Elfogatása utáni kihallgatásakor 25 évesnek vallotta magát.

[9] A Patkó- féle bandából rövid ideig Gelencsérrel dolgozott Hajnal Jancsi (néha Hadnagy-ként említve), aki 1863 nyarán Tófejen (Zala megye) Deák Ferencet is kirabolta. In: „Fővárosi Lapok „1880. április 20. „Deák bácsi a pusztán ". Az ő végzete 1864 októberében teljesedett be, a rögtönítélő bíróság Kaposváron felakasztatta.

[10] Bartel József és Schmid János csendőröket Barcson, a Vasvári P. u-i temetőben temették el, sírjuk a 60-as évek végéig azonosítható volt.

[11] 1864-ben 29 betyárt és 25 orgazdát ítélt halálra Somogy megyében a rögtönítélő bíróság. = Kanyar 1967, 252.

[12] Somogy Megyei Levéltár. Cs. Kir. Megye Bírósági iratok 1864. 560. sz. Lásd még: Főispáni iratok. 443/1864. eln. sz.

[13] Róm. Kath. Plébánia Barcs. Halotti anyakönyvek. II. kötet. 1855 - 1868, 84 - 88. sorsz. A helyi emlékezet szerint az egyik elítélt félelmében már előző éjjel meghalt.

[14] Somogy Megyei Levéltár Főispáni iratok 1865. 29/5. sz.

[15] *„Pór Cassa"* –szegények perselye, az ebben összegyűlt pénzt a szegények és a koldusok közt osztották ki.

[16] *„Dajte Gospodine"* –„Adjál Uram" (horvátul)

[17] *„Protocoll"* -, jegyzőkönyv, esetünkben kihallgatási jegyzőkönyv.

[18] *„Lex in codice,favorin judice"*- tartalmát leginkább a „Szigorúbb a törvény leírva, mint az ítélet kimondva." fordítás adja vissza, (latin)

[19 ] *„Mitgefangen, Mitgehangen"*- német szólás, magyarul szó szerint nem értelmezhető, leginkább talán a „Cseberből vederbe" mondás adja vissza a tartalmát.

[20] A napló szövegét eredeti helyesírással adtuk közre. A nehezen olvasható kézírásban a rövid és a hosszú ékezetek között néha nem lehetett különbséget tenni, ilyenkor a ma szokásos helyesírás szerint jártunk el.